

ירידת אברהם למצרים

וַיְהִי רָעַב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיִם לְגֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ: (בראשית יב.י.)¹

פרקי דרבי אליעזר פרקים כו ל – ניסיון לאברהם

עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן: ... הנס הרביעי - מיום שנבראו שמים וארץ לא הביא הקב"ה רעב בעולם אלא בימי אברהם, ולא בכל הארצות אלא בארץ כנען, לנסותו ולהורידו למצרים.²

בראשית רבה מ ב – לא קרא תגר

"ויהי רעב בארץ". רבי פנחס בשם רבי חנן מציפורי פתח: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה" (תהלים צד יב), ואם בא להקפיד "ומתורתך תלמדנו". מה כתיב באברהם? "ואברכך ואגדלה שמך". כיון שיצא, קפץ עליו רעבון ולא קרא תגר ולא הקפיד. אלא: "וירד אברם מצרימה לגור שם".³

רבי יהושע בן לוי פתח: "טרף נתן ליראיו, יזכור לעולם בריתו" (תהלים קיא ה). אמר ר' יהושע בן לוי: טירוף נתן ליראיו בעולם הזה, אבל לעתיד לבוא "יזכור לעולם בריתו". מה כתיב באברהם? "ואברכך ואגדלה שמך", כיון שיצא קפץ עליו רעבון ולא הקפיד ולא קרא תגר אלא "ויהי רעב בארץ".⁴

ספרי דברים פסקא שיא – החזקים מקבלים את הייסורים

"בהנחל עליון גוים" - עד שלא בא אברהם אבינו כביכול היה הקב"ה דן את העולם במידת אכזריות. חטאו אנשי מבול - הציפם כזיקים על פני המים. חטאו אנשי מגדל - פיזרם מסוף העולם ועד סופו. חטאו אנשי סדום - שטפם בגפרית ואש. אבל משבא אברהם אבינו לעולם, זכה לקבל ייסורים והתחילו ממשמשים ובאים, כענין שנאמר: "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה". ואם תאמר: מפני מה יסורים באים? מפני חיבתם של ישראל – "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל".⁵

¹ רק מגיע אברהם לארץ כנען, יעד מסעו הארוך מאור כשדים, עם תחנת ביניים ארוכה בחורן, וכבר הוא נאלץ לגלות ממנה למצרים מפני הרעב. סמיכות הפסוקים היא על פי סדר עולם רבה פרק א, גם סמיכות האירועים: "אותה השנה שיצא בה אבינו אברהם מחרן היא היתה שנת הרעב, וירד למצרים" (ראו גם רש"י בראשית כא לד). ראו דברינו [לך לך מארצך](#) וכן [מי מצא את מי](#) בפרשה זו, בהם עמדנו על ההליכה הקשה והמופלאה של אברהם אל הארץ המובטחת, עם כל הברכות וההבטחות שהקב"ה מיעיד לו שם, ככתוב: "ואעשך לגוי גדול ואברכך וכו'" והצורך במנוחה ורגיעה: "לפי שהדרך גורמת לשלשה דברים: ממעטת פריה ורביה, וממעטת את הממון, וממעטת את השם, לכך הוזקק לשלש ברכות הללו שהבטיחו על הבנים, ועל הממון, ועל השם" (רש"י בראשית יב ב). והנה, אך הגיע לארץ, טרם היכה שורש ונטע אוהל וכבר הוא יוצא בגלות – הגלות הראשונה של האבות והאומה.

² ראו דברינו [עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו](#) בפרשת חיי שרה שם הבאנו מספר שיטות במניית ניסיונות אלה. להוציא שיטה אחת (מדרש תהלים), כל השיטות מסכימות שהירידה למצרים הייתה ניסיון (השני כשיטת הרמב"ם, השלישי כרוב השיטות והרביעי כשיטת פרקי דרבי אליעזר שהבאנו שם). מה כאן הניסיון? שלא ירד ויישאר בארץ (כפי שהצטווה אח"כ יצחק בנו), או שיירד, אבל יחזיק באמונתו ובטחונו בקב"ה אשר שולח אותו לארץ כנען ומיד מביא שם רעב וכופה עליו המשך הנדודים ולא יקרא תיגר? ואולי הניסיון הוא שאברהם ידע מתי לחזור? לרדת למצרים בשל הרעב, אבל לא להשתקע שם ולחזור בלי קריאה נוספת "אל הארץ אשר אראך". האם עמד אברהם בהיבט זה של הניסיון? (לשאלה זו לא מצאנו מקורות ולפיכך לא נתייחס אליה בדף זה ונניח אותה לפתחם של שואבי המים באשר הם).

³ לפי מדרש זה, הניסיון הוא אכן אמונתו של אברהם שלא הקפיד ולא קבל ולא קרא תיגר על הקב"ה ששלח אותו "אל הארץ אשר אראך" והבטיח לו גדולות ונצורות ומיד כאשר בא אליה, מכריח אותו לגלות ממנה. ראו שוב הבטחותיו של הקב"ה לאברהם, עפ"י מדרש רבה שם לט יא (והובא ברש"י בתחילת הפרשה): "לפי שהדרך מגרמת לשלשה דברים ... ממעטת פריה ורביה – "ואעשך לגוי גדול", ממעטת את היציאה – "ואברכך", ממעטת את השם – "ואגדלה שמך". אבל על עצם ההחלטה של אברהם לצאת מהארץ, אין דיון. כך היה נהוג באותם זמנים ומקומות וכך עשה גם אברהם. ואולי כל יציאתו של אברהם מחרן הייתה עקב רעב כללי בקשת הפוריה (ירידה קשה במפגש נהרות פרת וחידקל)?

⁴ ר' יהושע בן לוי אינו מציג דעה שונה, רק מחדד את דרשתו של רבי פנחס בהדגישו את הטירוף (מלשון לטרוף את הקלפים, לבלבל, לשנות סדרים) שיש לצדיקים בעולם הזה. השקט המיוחל לא יקרה אלא "לעתיד לבוא". "ויתהלכו מגוי אל גוי - מדבר באברהם ושרה, שנאמר: ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה" (מדרש תהלים (בובר) מזמור קה). ראו גם רש"י בראשית פרק לז ב: "ביקש יעקב לישוב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישוב בשלוה, אומר הקב"ה: לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישוב בשלוה בעולם הזה!". ראו הדף [אין הבטחה לצדיק בעולם הזה](#) בפרשת ויצא. באופן זה, נמנע המדרש מלדון בעצם הירידה למצרים אם הייתה נכונה או לא, ורואה בה חלק בשרשרת הכללית של ייסורי הצדיקים וטירופם בעולם הזה. המבחן היחיד הוא שלא יקראו תיגר.

⁵ שוב גם כאן, המוטיב המרכזי הוא הייסורים שאברהם מקבל על עצמו. מחד גיסא, מסכים המדרש שסמיכות הירידה למצרים מיד עם ההגעה לארץ המובטחת היא ייסורים, טירוף, מצב לא נורמלי. דבר שאולי טוב אילו היה נמנע. מאידך גיסא, המדרש לא רואה בעצם ההחלטה לרדת למצרים בעיה כלשהיא ומעתיק את כל הדיון לנושא של עם ישראל שסובל בשביל העולם. ומי לנו ראשון וסמל אם לא אברהם "אב המון גוים"! ועל מי מטילים את הייסורים והטירוף אם לא על החזקים והגיבורים! ראו שוב מדרש רבה פרשה מ, סימן ג (בהמשך למדרש בראשית רבה הנ"ל): "עשרה רעבון באו לעולם ... כולם לא באו אלא בימי בני אדם גיבורים שהם יכולים לעמוד בהן, ולא בימי בני אדם שפופים, שאינם יכולים לעמוד בהן. א"ר חייא רבה: משל לזג שהיה בידו קופה מלאה כוסות

בראשית רבה פרשה מ סעיף ו – כבוש את הדרך לבנין

אמר הקב"ה לאברהם אבינו: צא וכבוש את הדרך לפני בניך. אתה מוצא, כל מה שכתוב באברהם, כתיב בבניו. באברהם כתיב: "ויהי רעב בארץ", בישראל כתיב: "כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ" (בראשית מה ו). באברהם כתיב: "וירד אברם מצרימה לגור שם", ובישראל כתיב: "וירדו אבותינו מצרימה" (במדבר כ טו). באברהם כתיב: "לגור שם" (בראשית יב י), ובישראל כתיב: "לגור בארץ באנו" (שם מז ד). באברהם כתיב: "כי כבד הרעב בארץ כנען" (שם יב י), בישראל כתיב: "והרעב כבד בארץ" (שם מג א).⁶

איכה רבה פתיחתא א – עם של גולים

רבי אבא בר כהנא פתח: "צהלי קולך בת גלים" (ישעיה יי) ... בת גלים - מה גלים הללו מסויימין בים, כך אבותיהם מסויימין בעולם. דבר אחר: בת גלים - בת גולים. ברתיהון דגלוואי: בתו של אברהם אותו שכתוב בו "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה", בתו של יצחק שכתוב בו: "וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה", בתו של יעקב שכתוב בו: "וילך פדנה ארם".⁷

מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א – אלימלך ובניו נענשו⁸

תנו רבנן: אין יוצאין מארץ לחו"ל – אלא אם כן עמדו סאתים בסלע.⁹ א"ר שמעון: אימתני? בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל בזמן שמוצא ליקח, אפילו עמדה סאה בסלע - לא יצא. וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר: אלימלך, מחלון וכליון, גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ.¹⁰

ודייטרוטין. בשעה שהיה מבקש לתלות את קופתו, היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה ואח"כ היה תולה את קופתו. לפיכך לא באו בימי בני אדם שפופים אלא בימי בני אדם גבורים שהן יכולים לעמוד בהם. (ובבראשית רבה יט א סוגי הפשטן השונים). שני דברים למדנו מתוספת מדרש זה. האחד, שרעב הוא תופעה חוזרת ומציאות שצריך לחיות איתה בעולם העתיק (גם בימינו?); והשני, שצריכים אנשים חזקים על מנת להתמודד איתו. ראו להלן את ההשוואה המתבקשת עם אנשים אחרים שציפו מהם להיות חזקים בשנות הרעב והכיבו. אך דא עקא, מה החוזק של אברהם? שירד למצרים ולא קרא תיגר? האם כל תושבי הארץ הגרו בכל שנת בצורת לארצות שונות? לא היו מי שנשארו בארץ וחיכו עד יעבור זעם? ומה באמת עם יצחק שלא ירד? האם יש סוגים ודרגות שונות של "רעב"? כן! ראו בראשית רבה כה ג, רות רבה א ט, מתי מותר לצאת מהארץ. ראו על כך עוד להלן.

⁶ מדרשים רבים ומקצת פרשנים מפתחים בעקבות מדרש זה, את הרעיון שאברהם מסמן את הדרך לבני ישראל היורדים למצרים, פרט אחרי פרט. כל מה שפרט לבני יעקב בירידתם למצרים, גם הכסף והרכוש הרב שיצאו איתם, כבר אירע לאברהם בירידתו הלכאורה זמנית, למצרים. גם השעבוד שעם ישראל סבל ממנו כבר "מסומן" ע"י הסיפור של שרה שנלקחה כשפחה ופלגש לבית פרעה. ראו מדרשי תנחומא בפרשתנו, תנחומא בומר סימן יב ותנחומא הרגיל סימן ט: "אמר ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: סימן מסר הקב"ה לאברהם שכל מה שאירע לו אירע לבניו" והוא מפרט והולך שם את כל האירועים.

⁷ המדרשים הקודמים מזכירים את הירידות למצרים של הסבא (אברהם) ושל הנכד והנינים (יעקב ובניו) ואף מדגישים את הרעב הכבד שבגיניו באה הירידה למצרים, משם ניתן אולי ללמוד שהיו אלה ירידות זמניות ועל מנת לחזור. בא מדרש איכה, המתאר את הגלות בעקבות החורבן ומרחיב את היריעה לגלויות נוספות של ספר בראשית ("גלות" יצחק לארץ פלשתים וגלות יעקב הראשונה לחרן) ואומר שזו כנראה תכונה בסיסית של עם ישראל. בת גלים – בני גולים. ואולי הכל התחיל מ'גלות תרח' לארץ כנען. תרח, אבי אברהם, הרי מתחיל את מסעו בסוף פרשת נח מדעת עצמו, לא עפ"י ציווי ה'. ראו פירוש רשב"ם שארמי אובד אבי הוא אברהם, ראש גלולים! ראו פירושו על הפסוק בפרשת הביכורים (דברים כו ה) וכן בהצטדקותו של אברהם לפני אבימלך: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אֲבִי - הַגִּלּוּנִי מִמָּקוֹמִי שְׁנֵאמַר: לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ. וזהו שכתוב: ארמי אובד אבי, משום שהוגלה משם כי התעו אותי" (בדברינו לך מארץ הארכנו בפירוש רשב"ם זה, ראו גם דברינו ארמי אובד אבי בפרשת כי תבוא). ירידת אברהם "הזמנית" למצרים, מיד אם בואו לארץ, שניתן אולי להסבירה כפי שראינו ונראו עוד, הפכה לסמל ותבנית התנהגות לעם ישראל לדורותיו. להלן נזכיר את ברית בין הבתרים, שם לפי מדרשים אחרים "בירר אברהם הגלויות" (שמות רבה נא ז), אבל לפי המדרשים האלה, בחירתו של אברהם לרדת למצרים ברעב הראשון שחוה בארץ, היא ראש ותבנית אב לכל גלויות עם ישראל לדורותיו. אין ספק שהמדרשים הולכים "מהסוף להתחלה" ומנסים לנחם את הגולים של דורם בכך שאין הם הראשונים והם הולכים "בדרכי אבות". אבל אי אפשר גם שלא להפוך חזרה את הכיוון, הכיוון של המקרא וסדר תולדות האומה, ולראות בכך מעין תבנית התנהגות של עם ישראל לדורותיו שאברהם, בירידתו למצרים בפרשתנו, יוצר את התקדים.

⁸ כדאי לקרוא מקור זה והמקור הבא ברצף, לפני העיון ב"מים התחתונים", היינו הערות השוליים.

⁹ אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ, גם בשנים קשות, אלא אם האמירו המחירים פי שניים ויותר והיה מחיר סאתים תבואה בסלע (ארבעה דינרים, ראו "מידות ומשקלות בהלכה" בויקיפדיה).

¹⁰ והורחבו הדברים במדרש רות רבה פרשה א, מקצת הבאנו בדברינו בימי שפוט השופטים במגילת רות. ההשוואה החיובית עם יצחק והשליטת עם אברהם (ויעקב?) מתבקשת. מדוע המדרש מדבר בגנות אלימלך ובניו בעוד שבתורה וכמעט בכל המדרשים שראינו עד כאן, אין שום ביקורת על אברהם? אולי משום שזה עתה הגיע לארץ ואין לו נחלה, שדה וכרם והוא רועה צאן ומקנה שבמהותו נע ממקום למקום. ראו בגמרא שם עמוד קודם הדיון אם מותר לייצא או לאגור (לאצור) מצרכי יסוד: פירות, שמנים, יינות ותבואה, ממנו עולה שמדובר בציבור ומשק חקלאי אשר נעדר לשנים קשות ושומר על מחירים סבירים כל הזמן, על מנת שיהיה מזון וסחורה בארץ. כל זה לא היה בימי אברהם שהוא גר נודד שזה עתה בא לארץ. ראו גם ברות רבה פרשה א סימן ד הביקורת על אלימלך ובניו משום שהיו גדולי הדור: "למה נענש אלימלך? ע"י שהפיל לבן של ישראל עליהם. לבולטיין שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת והוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מזון. כיון שבאת שנת בצורת יצתה לה שפחתו מעילת בסידיקי וקופתה בידה. והיו בני המדינה אומרים: זהו שהיינו בטוחים עליו שאם תבא בצורת הוא יכול לפרנס אותנו עשר שנים, והרי שפחתו עומדת בסידיקי וקופתה בידה!". לימים, אחרי שהיכה שורשים והתערה בארץ ונעשה אדם בעל אמצעים ונשיא מכובד על יושבי הארץ, נראו שניתן להשוות את אברהם לאלימלך, אבל לא בצעדיו הראשונים בארץ. ובאמת, לא שמענו ששוב יורד אברהם למצרים ומן הסתם היו שנות בצורת נוספות. הוא יורד לארץ פלשתים וחופר ומוצא שם מים. וכך עושה ופועל יצחק בנו בעקבותיו. אבל לא בשנה הראשונה טרם שנאחז בארץ.

מסכת בבא קמא דף ס עמוד ב – פזר רגלך ברעב

תנו רבנן: רעב בעיר - פזר רגלך, שנאמר: "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם".¹¹

רמב"ן בראשית פרק יב פסוק י – חטא כפול חטא אברהם

ויהי רעב בארץ - הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאו משם במקנה בכסף ובזהב, וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם. ורמז אליו כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ, והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הנשים כאשר אמר (שמות א כב) וכל הבת תחיון, והקב"ה ינקום נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ. לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים. והענין הזה פרשוהו בבראשית רבה (מ ו) רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר: אמר הקב"ה לאברהם: צא וכבוש את הדרך לפני בניך, ואתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו, באברהם כתוב ויהי רעב בארץ, בישראל כתיב (להלן מה ו) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ.¹²

ודע, כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו. והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא.¹³

מהרש"א חידושי אגדות בבא בתרא צ ע"ב – דיבת המרגלים על מזון חיי נפש¹⁴

לפי שנשתבחה ארץ ישראל בז' מינים: "ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח ח), סיפר הכתוב במה שהוציאו דבה ויכרתו וגו' מן הרמונים ומן התאנים ואמרו וגם זבת חלב ודבש וזה פריה. לדיוקא שֶׁאֵלּוּ הפירות הם בארץ ישראל שאינן חיי נפש, אבל שאר דברים שחיי נפש תלוי בהן כגון חטין וזית אין בה. וכבר העיד הכתוב על דבתם רעה כמו שכתוב: "ארץ חטה וגו' ארץ זית - דקדמה חטה לארץ קמא וקדמה זית לארץ בתרא כדאמר בברכות שהן עיקר שבחה של א"י שחיי נפש תלוי בהן¹⁵ ... ולזה אמרו "ארץ

¹¹ פזר רגלך, היינו צא מהעיר וחפש פרנסה ומזון במקומות אחרים. ראו פירוש תורה תמימה בפרשתנו (פרק יב הערה יג) שמעמט גמרא זו עם הגמרא בבבא בתרא שהבאנו לעיל ושואל מדוע נענשו אלימלך ובניו, הרי פזרו רגליהם כאברהם? מסקנתו היא שאכן מותר בתנאים מסוימים לצאת מהארץ לחו"ל, כפי שעולה גם מהגמרא בבבא בתרא, ואלימלך ובניו נענשו מפני "שהיה להם לבקש רחמים על דורם" ולא בקשו. וכמו כן הוא מביא את דברי הרמב"ם בפרק ה בהלכות מלכים שהגם שמותר היה לצאת, איו זו מידת חסידות. ואיפה מידת החסידות של אברהם? ולמה הוא לא ביקש רחמים והתפלל על דורו וארצו? אנו חוזרים על הצעתנו בהערה הקודמת לגבי ההבדל בין מי שכבר חי וגר בארץ ובין נודד שזה עתה בא. עובדה היא שגם בשנות בצורת לא התרוקנה הארץ מיושביה (הלא יהודים ...) ותמיד משהו נאחז בה וקידם פני השבים מחו"ל אשר עזבו בשנים הקשות וחזרו בשנים הטובות וכיסיהם מלאים כסף ... האם גם בימינו אירע כך? משהו נלחם ונאחז בארץ בשנים הקשות ומשהו בא אח"כ עם כיסים תפוחים ורכש נדל"ן לחיים ולבתי חיים ...

¹² עד כאן ציטוט של רמב"ן את דעת חז"ל, פחות או יותר המדרשים שהבאנו. מכאן ואילך הוא אומר את מה שהוא חושב. רמב"ן לשיטתו כמו פירושו הידוע בפרשת שלח לך בשליחת המרגלים לתור את הארץ ובמקומות רבים נוספים. האדם צריך לנהוג בדרכי החיים הפשוטים והטבעיים, לשקול את הדברים במחשבה ובשכל פשוטים ולא לסמוך על ניסים. את ההסתכנות במצרים, ארץ מלאה עבודה זרה וזימה ניתן היה לצפות. לא בשביל להגיע למצרים יוצאים מאור כשדים וחרן. מה הרווחנו? ראו שמות רבה ב: ה: "ר' יהודה בר שלום אמר מה הסנה העוף נכנס לתוכו ואינו מרגיש וכשהוא יוצא כנפיו מתמרטות כך כשירד אברהם אבינו למצרים לא הכיר בו בריה. וכשיצא: וינגע ה' את פרעה". העוף הסתבך בסנה ויצא עם כנפיים מרוטות וחבולות - לא רק פרעה, גם אברהם. וכבר הזכרנו שתמיד ניתן לרנן על העושר והכסף שעשה במצרים. ראו שהפסוק "ולא־בָרַם הִיטִיב בְּעִבְרָה וַיְהִי לוֹ צֶאֱן וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחָת וְאִתָּנָת וְגַמְלִים" נאמר עוד לפני הנגעים שהביא ה' על פרעה. מיד כאשר נלקחה שרה לבית פרעה. נראו כמעט כמו מכירת שרה! מתחיל בחטא יציאת אברהם מהארץ ונגמר בכך שהביא מכשול ועוון עליו ועל אשתו. מדרשי אשת חיל למיניהן (תנחומא חיי שרה ג, מדרש משלי לא) יכולים לדרוש לחיוב את "בטח בה לב בעלה" ולקשר פסוק זה עם "ולא־בָרַם הִיטִיב בעבורה". אבל כל זה, יאמר רמב"ן, אולי בדיעבד. אבל לכתחילה, הירידה למצרים הייתה שגיאה וחטא שגרר חטא. כאן נעוצה סיבת גלות מצרים, לא בברית בין הבתרים או כל גזירה אחרת. ירידת הסבא (אברהם) ולאחריה הנכד (יעקב) אינן גזירות גורל אלא מעשה ידי אדם. ההסבר והחשבון האלוהי קיימים תמיד, אבל אינם פותרים את האדם מאחריותו. ראו דברינו [במה אדע כי אירשנה](#) בפרשה זו, [אל תירא מרדה מצרים](#) בפרשת יגש וכן דברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא, שם נדרשנו לאותו רעיון והדברים והמאורעות כאן בתחילת תקופת האבות ושם בסופה מתחברים היטב. מה שאירע לאברהם, אירע ליעקב ונתגלגל הדבר ואירע לעם ישראל לאורך כל הדורות.

¹⁴ אנחנו חוזרים לגמרא במסכת בבא בתרא לגבי איסור יציאה מהארץ שקשור באיסור לייצא מצרי "חיי נפש" וואו לאגור (לאצור) אותם בכמות גדולה, דבר המביא למחסור בשוק. יש שם הבחנה בין חיטה, זית, שמן וכו' שהם חיי נפש (מצרכי יסוד) ובין שאר מיני פירות שהם פחות חיוניים לקיום היומיומי. ומהרש"א שמפרש הגמרא שם, מגיע לחטא המרגלים ולירידת אברהם למצרים כפי שנראה.

¹⁵ בפסוק בפרשת עקב שמהרש"א מביא בראש דבריו, המפרט את שבעת המינים בהם השתבחה ארץ ישראל, החיטה והזית צמודים למילה "ארץ" (הנזכרת פעמיים בפסוק) משום שהם עיקר שבחה של הארץ. ואת שני אלה בדיוק לא הזכירו המרגלים ולא הביאו איתם.

אוכלת יושביה" כי אין הארץ מספיק חיי נפש אוכלת ליושביה.¹⁶ אבל היא מכלה את יושביה ברעב אשר תמיד מצוי בה. באברהם נאמר: "ויהי רעב וגו' וירד אברהם מצרימה", ביעקב: "וישב יעקב - בקש לישב בשלוה וכו' " ולבסוף ע"י הרעב הורד מצרימה עם בני ביתו. זו הטינה היה בלבם כי באמת באברהם היה בניסיון גם ביעקב לקיים ברית בין הבתרים.¹⁷

שבת שלום

וגשמים בעיתם וכתיקונם¹⁸

מחלקי המים

מים אחרונים: נחזור להערה 2 לעיל, לסמיכות האירועים בתחילת הפרשה: הכניסה לארץ ומיד לאחריה הירידה למצרים. אברהם לא עשה אפילו שנה אחת בארץ ומיד ירד למצרים. ישנה הצעה שונה בתכלית מכל הפרשנות הקלאסית והדברים שהבאנו לעיל, שאולי מסעו של אברהם היה לאורך כל הקשת הפוריה - מסע אחד מתמשך "אל הארץ אשר אראך" בלי לציין מי היא,¹⁹ מבבל, הצצה חטופה בארץ המובטחת, והמשך נדודים למצרים והחזרה ממצרים היא באמת הכניסה האמיתית לארץ. צריך אולי לשוב ולקרוא את פסוקי המקרא כפשוטם).

¹⁶ פירוש חדש ומעניין לארץ אוכלת יושביה. הארץ איננה מייצרת מספיק מזון עבור תושביה. וגם מה שהיא מייצרת בעיקר הם פירות שאינם "חיי נפש". חסר בה חיטה ומיני דגן שהם "חיי נפש". זו הייתה הדיבה של המרגלים. ראו שיטת רמב"ן, בדברינו [לעובדה ולשומרה](#), שגם בגן עדן בו היו הפירות מצויים בשפע, היה אדם הראשון עסוק "להיות זורע לו חטים ומיני תבואות וכל עשב זורע זרע" (גם ירקות?). וזה פירוש מעניין על הוצאת דיבת הארץ של המרגלים: אין בארץ מספיק גשם ואפשרויות השקיה עבור גידולי שדה וחד-שנתיים, רק עצים מחזיקים בה מעמד.

¹⁷ זו כמובן הייתה רק דיבה ועילה של המרגלים שמאסו בארץ. הסיבה האמיתית לירידה למצרים, לדעת מהרש"א ההולך בדרך חז"ל והמדרשים, היא ברית בין הבתרים (ראו שוב דברינו [במה אדע כי אירשנה](#) בפרשה זו שרבים חולקים על סיבה זו). ירידת אברהם למצרים היא רק ניסיון כפי שפתחנו בראשית דברינו. אבל המרגלים ניצלו את ירידת אברהם למצרים כדי להראות שהארץ איננה יכולה להחזיק את יושביה מבחינה חקלאית-כלכלית. זה באמת האתגר של דורנו ותקופתנו וההישג הגדול שהארץ מכלכלת את יושביה ואף מייצאת את פירותיה וגידוליה החקלאיים. על רקע זה נראו שמן הראוי להזכיר את אחד המפעלים הגדלים של חידוש היישוב היהודי בארץ בימינו, והוא יצירת משק המים מפותח ויציב המספק מים ברצף כל ימות השנה. אולי בכל פתיחת ברז בימינו, מן הראוי לזכור את אברהם, יעקב וכל הדורות והגלויות שבאו בעקבותיו, שנאלצו לרדת ולגלות מהארץ עקב קשיים כלכליים בגין מחסור במים.

¹⁸ למרות הדברים שכתבנו בהערה הקודמת, אולי לא בכדי חלה פרשת לך לך בסמיכות לז' בחשוון בו שואלים על הגשם. עם כל פלאי הטכנולוגיה, עדיין זקוקה הארץ לגשם משמים ולברכה: "והארץ אשר אתם עֲבָרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מֵיִם" (דברים יא יא פרשת עקב – בדברינו [ארץ למטר השמים תשתה מים](#)) ראו דברינו [בז' במרחשוון שואלים על הגשמים](#). וראו עוד בגמרא ברכות כט א: "אמר רב ביבי בר אביו: כל השנה כולה מתפלל אדם הבינו חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים". שיתגשמו שאלותינו ומשאלותינו.

¹⁹ שזה עצמו ניסיון גדול כדברי מדרש תנחומא פרשת לך לך סימן ג: "אל הארץ אשר אראך – לא אמר ליה למקום פלוני. זו ניסיון בתוך ניסיון. יש אדם שהולך ואינו יודע לאיזו מקום הוא הולך". ראו דברינו [לך לך מארצך](#) בפרשה זו.